

גורלו המר של משורר רואה שחורות (רשימה שניה)

ואף זאת נאמר לנו כי "שקר וכדור שלג שניהם גדלים תוך כדי גילגול".

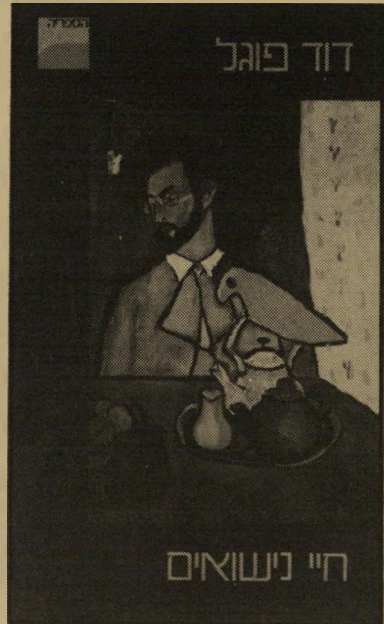
גניחות עדינות

הבה נתחיל איפוא בשיעורנו — ודווקא כחלקו הקשה ביותר, הלא הוא המתייחס לשנות העשרים והשלושים — ובנדוק, ראשית לכול, את הטיעון בדבר העידוד וההערכה להם זכה פוגל מידי ראשי המדברים בספרותנו של אז, ובעיקר מפיו של ברנר, האוראקל הסיפורתי-ביקורתי של אותם ימים, שאפילו הוא "שיבח אותו" (את פוגל) — דיברי ציפור הלילה השניה שלנו, הרה בושס, ברשימתה שלה באותו נושא בטור שלה בהארץ.

מבקרי טלוויזיה וציפורי לילה פטורים, כידוע, מדיני ראיות. אנחנו, שלרוע מזלנו אין חלקנו לא עם הראשונים ואף לא עם האחרונים, איננו פטורים. הבה נימי איפוא ספר נוחו, כמו שאומרים בארמית צחה, להיוודע מה עמדתם באותם דיברי שבח מופלגים ש...האוראקל הסיפורתי-ביקורתי" (לא אני קראתי לו כן?) הואיל לזכות בהם את פוגל שלנו.

אני מחזיק בידי חוברת ב' של הירחון האדמה שבעריכת י"ח ברנר (שנה א, חשוון התר"ף) וקורא בעמוד 242 את המאמר המלומד המוקדש לפוגל:

פוגל הוא כנראה פנים חדשות באוהלי שירתנו. ראשונה פגשונו ב"גבולות" של שופמן. ננוחי גניח (כלומר: גניחות גנח - ז') גם ב"מקלט". אבל יש קצב - וקצב עדין - לגניחותיו. בצורה הוא מזכיר קצת את שיריו הקצרים-המובחרים של אברהם בן-יצחק. אלא שהוא פחות תרבותי ויותר בלתי

אמצעי. שני האחרונים (החמישי והששי) שבציקלוס (במחזור השירים - ז') מהנים ביותר.

וזה — תאמינו או לא — הכל, רבותי, ואלה — 4 שורות בסך-הכול, במקור — כל דיברי התהילה הגדולים להם זכה פוגל בימי חלוו עלי-ארמות מפיו של האוראקל הסיפורתי-ביקורתי הגדול של הדה בושס.

גנוחי גניח — קצת פה וקצת שם. אלא מאי? לא סתם גניחות, אלא גניחות מוסיקאליות, גניחות עם קצב, ואפילו עדין, בסך הכל, משווא ממין שיריו. הקצרים-המובחרים של אברהם בן-יצחק (אשר יש הסבורים כי יצירתו נופלת מזו של דייד פוגל כחמש מדרגות הגונות לפחות), אלא שפחות תרבותי ויותר בלתי אמצעי" מחברו. ואילו שני שירים מתוך השישה — "מהנים ביותר".

4 שורות, 48 מילים בסך הכל. וזו תהילתך, דייד פוגל, אתם עוד שואלים מדוע "גנח"? לשם השוואה. לעומת 4 שורות אלה שייחד לשירי פוגל, הקדיש ברנר לאפחות מ-54 שורות מלאות לציור קטן של כתבים בלתי

מודפסים, מעשי ידי עומדים צעירים, תלמידי בית ספר תיכוני" שנקרה לידי (ראה האדמה, שנה א, חוברת ה, שבט התר"ף, עמודים 612-614).

ואולם, להגנתו של ברנר — למי שאינו בקיא בנושא; האחרים אינם זקוקים לדיברי סניגוריה ממין אלה — יש להעמיד את דבריו על הקשרם. דיברי ה"אוראקל" (הביטוי, אגב, יותר משהוא מעיד על ברנר מעיד על בעליו) נכתבו בשנת 1920, כלומר, שלוש שנים לפני שיצא בווינה, בהוצאת "מחר", קובץ שיריו הראשון (ובעצם גם היחיד שיצא בחייו) של דייד פוגל, לפני השער האפל. המונה לאפחות מ-72 שירים. כלומר, כל מה שהיה לנגד עיני ברנר בעת שכתב מה שכתב על גניחות בעלות קצב עדין ושני שירים "מהנים ביותר" לא היה אלא חלק מיוצרי מציירת המוקדמת של המשורר. מאידך גיסא, למען הצדק והיושר, צריך להעיר כי בהערכת מישפט של ברנר על קובץ שיריו של פוגל יש להביא בחשבון גם את היותו של ברנר נוטה חסד ל"פנים חדשות", כלשונו, כשם שלא חסך שייכטו, כשראה צורך בכך, מפנים מוכרות וותיקות. אילו היה לנגד עיניו קובץ שלם משירי פוגל, קרוב לוודאי שלא היה מסתפק באותם "גנוחי גניח" אף כדרך שאפשר — מי חכם ויודע? — שהיה אף מחמיר את מישפטו:

כולנו ניפגש

לעומת ברנר, שסיפרו של פוגל לא היה לנגד עיניו בעת כתיבת דיברי ביקורתו, אנו עוברים עתה למשורר אחר אשר אכן ראה-גסדרא את הספר, ראה וקרא, קרא והתרשם, התרשם ואף סימן פסוקים וביטויים ראויים לציטוט. מבקרנו הבה הוא אברהם שלונסקי ודבריו מתפרסמים — שימו לב — לא בשנות הארבעים והחמישים, כלומר באלה הידועות כשנות "דור שלונסקי" אלתרמן", כי אם בהחלט בדור האמור להיות דורו של פוגל האומלל, זה שבו הכל, או כמעט הכל עומדים וקושרים לראשו כתרם, מפרסמים אותו בשער-בתריס ועומדים ומסייעים בידי שית' פוס את המקום הראוי לו בסיפורת העברית, שכי דוע גם אז לא היתה משופעת במשוררים וכי סופרים בדרגתו ובמעלתו. למה אאריך דברים. הרי דיברי שלונסקי מדברים בעד עצמם. להלן ביקורתו, אם לכך ביקורת יקרא, מתוך הדים, כרך ב, חוברת י, תרפ"ג-תרפ"ד, עמ' 66-67.

"לפני השער האפל... ברו: כריכה שחורה. ותוכנו: ארונות שחורים", צפרים שחורות, "הספינה השחורה", עוגב הלילה השחור", "יין אפל", "כתב אפל", "יער אפל", ולילה - לילה - לילה. גם לאבא. מעיל שחור". וזקנו שחור. "האבא! אבא! ככוכב בודד יודד עתה אבא נוגה שם בין הריו". וכולנו, הן כולנו תועים אנו עצומי עיניים ושחוחים על שבילי סתיו מרופדים שלכת. איש לעברו, איש לעברו. אך פעם הן ניפגש, כולנו ניפגש..."

ושלונסקי מסכם: "מי אשר לא יחוש על פניו ריפרוף רגלים שחורים מפרפרים ברוח" — אל יפתח את הספר.

אכן, דיברי קילוסים ממש. ועוד בשנות העשרים השופעות הערכה: זה ב"גנוחי גניח" וזה ב"אל יפתח את הספר". אמיר אוריין לא יכול היה, כמי דומה, לחבר המלצה חמה יותר לקובץ שירה:

אבל אם יש עדיין מי שמפקפק וזקוק לתנא דמסייעא נוסף, מי לנו "אוראקל" מפורסם מביאליק. והלא דווקא משמו מביא לנו אביגדור המאירי דברים שאמר המשורר ה"לאומי" לאשר ברש — אחר ממליצי-היושר הבודדים אשר לפוגל אותם ימים — כתובה על שיר של פוגל שאותו פירסם ברש בהדים שלו (כרך ד, חוברת ב, תרפ"ג, עמ' 55-56): "לפעמים יש לי" דיברי ביאליק בתגובה על שירו של פוגל כציטוט המאירי — "הרושם כאילו איוו מגיפה של רוח תזוית אחזה את העולם".

מגיפה של פוגלים. לא עלינו! ודן פגיס, המביא דברים אלה כמכוא שכתב לכינוסה הראשון של שירת פוגל (הוצאת אגודת הסופרים, 1966). מוסיף ומפרש, כי "התנגדותו של ביאליק לפוגל מובנת, אף על פי שמצא עניין בשירי אברהם בן-יצחק. דרכו של ביאליק היתה היפוכה של אותה שירה (של פוגל)... ולא על פוגל בלבד שפך ביאליק את זעמו, אלא על השירה המודרנית ככלל. גם זו של אומות העולם" (דברים שמן הראוי שאתם מבקרים המבקשים כיום להציג את ביאליק כמודרניסטן, רחמנא ליצלך, מוטב שיקחו לתשומת-לבכם).

פירסמו וכתבו

ומי שמבקש עוד ראייה להוקרה זו שהוקדו לכירי הסופרים בני דורו של פוגל, הם והבאים

אחריהם, את עמיתם זה ואת הדומים לו (שהרי אין כאן עניין של פסילה שרירותית, כלל וכלל לא!) מוזמן לקרוא, באותו מכוא של פגיס, את דבר הפארוזיה שכתב אביגדור המאירי עצמו לתיאטרוננו הסאטירי הקומקום: מעשה ב"עורך כתביעת מודרני החוזר לביתו ומצוא דף עם סימנים חסרי משמעות, שהוא חושב אותם ליצירה נעלה של המשורר פוגלמילך-פוגל: אבל מסתבר, שאינם אלא דוגמה לאותיות של מכות" כתיבה חדשה"...

באמת, בדיחה משוכחת, מאותו סוג מבדח של האמא הטוענת כי תינוקה מסוגל לצייר "כמו פיקאסו".

והיה אם יקשה השואל התמים: ואם אכן זה היה היחס וכזאת היתה ההערכה לפוגל מצידם של

גבריאל פריי

שני פוגלים

מן הקומה העשירית ירדה דמות כמו

ההגינות עצמה, אדם מפה פרושה

על שלחן

ואמר בחיך מתרחב והולך:

"שמי פוגל. אתה שכן חדש ואני מציע

שנוי יחד'כמה מלים, לא אבנים חלילה.

אני פתוח לכל, נמנע מלהתלבש

בענינים -

אולי מפני שפעם כמעט נדרסתי

תחת פרסות סוסים שחורים.

הייתי אז בפולין. ילד, כמובן, לא חשוב".

מצטער, אך מעולם לא היו לי קרובים

שהגרו אי פעם לוינה, לפריס

וחזרו מבישים משהות קצרה בארץ

ישראל.

אף בן-דוד אחד לא היה - וכל-שכן

משורר, לא".

לפוגל שלי לא היה יום מפלא גנביש.

דבריו היו חרשה אפולית

ותמיד רתם סוסים שחורים -

ולי רמז על מכונית שחורה אחת.

מתוך סיפרו החדש של פרייל,

"חמישים שיר במידבר".

"נותני הטון", כיצד אירע הדבר שבכל זאת פירסמו אותו בכמות מכובדת (ראה רשימה מלאה בהערותיו של פגיס) ומדוע כתבו עליו, בכל זאת, אותם דיברי שבח מעטים ולא מרשימים במיוחד שכתבו:

לשואל כזה אשיב: ראשית, מזלו של פוגל גרם ובכל זאת נמצאו לו אייאלה חסידים (כיניהם יצויין במיוחד, לציורו של ברש, גם פישל לחובר), מהם חסידים לשולי ולרביע... והשנית — והוא הקובע: "מפירסמו" ו"כתבו" אין מביאים אצלנו ראייה אדרבה, כך אשיב לו לאותו שואל תמים: וכי ראית בסיפורתנו ובשירתנו ובהגותנו וכי קוררתנו, גראפומאן בן-גראפומאן, אדם נטול כל כישרון וכל הבחנה, שאותו לא פירסמו ועליו לא כתבו ועדיין כותבים (הבט סביבך — וראיתו). ואם נמצא, חלילה, מי שאחרים לא התנדבו לכתוב עליו, סמוך עליו שזהו בעצמו כר מצא. הכל תלוי בשאלה, מי כתב, מה כתב — וכמה כתבו.

הנה עומד מנחם פרי וטוען — וכנראה בצדק — כי עד מחצית שנות החמישים הסתכמה כל "ביקורת" פוגל — ביקורת השירה עם הפרוזה גם יחד — כפחות מעשרה עמודי רפוס — ואפשר שהוא עוד מגויס:

ומה דבר לנסקי וטמקין ואסתר ראב ויהודה קריי וברל פומראגן ונוח שטרן? היש מי שרוצה שאספור למענו, לשם השוואה בלבד, את מיספר העמודים שכתבו על אברהם ברודיס, על ש' שלום, על שלונסקי או על יעקב כהן (דרך משל ולא לפגוע בכבודם, כמובן). לעומת מה שכתב על שירתו של יעקב שטיינברג (שוב, דרך משל בלבד — והוא הלא אחד מאלה שעליהם כותבים)

מובטחני כי כל השוואה מסוג זה, אם תיערך אי פעם, תהיה מאלפת ביותר. אבל למה, בעצם ציפיתם — לצדק פויטיזי? והנה גם זה. ברשימתי הנזכרת שלי, בעקבות

דוד פוגל | לעבר הדממה

בעיון את הסכרו הנכוחים המתלווים לרומאן. נותרה איפוא הטענה שנשמעה, לפיה אומנם היה דייד פוגל משורר מוכר ומקובל בשנות ה-20 וה-30, ואף זכה בהן בדיברי שבח ועידוד מצד כמה מבכירי הסופרים והמבקרים, כדרך שפירסם כנחשבות שבכמות הסיפורתיות, ואילו כל מה שנאמר על התעלמות, המעטת-ערך ושיכחה כביכול יפה רק לגבי שנים מאוחרות הרבה יותר ומקורו בגניסיון ההשליך מצב הסיפורת בשנות ה-50 וה-60 על התקופה שקדמה לה, ניסיון אשר "סייע אמנם טרשית לנתן דן לקדם את העניין בשירת בני דורו, אך לא עשה צדק להיסטוריה של הסיפורת". כל אלה דיברי חיים נגיד, ציפור הלילה של מעריבי.

אם אכן נכונה טענה זו, הרי שמדובר כאן בניסיון חמור למדי לאחז את עיני הקורא העברי באמצעות סילוף תולדות הסיפורת כדורות האחרונים. וזאת — מתוך שיקולים "טאקטיים", כלומר, שיקולים אינטרסנטיים צרים של דור או אדם אחר, שיקולים שדבר אין להם עם האמת ההיסטורית במעומיה ההיסטוריים.

בנקודה היסטורית זו מן הראוי לחזור ולהדגיש כי הטענה האמורה מתייחסת רק לשנות ה-20 וה-30 בלבד, בכך, שבשנות ה-50, בהן נכתב מאמרו הראשון של בן הרור החדש על פוגל (נתן זך: "בעקבות משורר שנשכח", משא, "למרחב", 23.9.54) — פוגל לא היה מוכר ושטיינברג נשכח". בכך נכון גם כעל "ציפורי הלילה" שלנו להודות.

ואולם, גם לאחר סיוגה וצימצומה בזמן (שהרי הרעת באמת נותנת כי מי שכותב על "משורר שנשכח" מתכוון לכך שנשכח בעת כתיבת דבריו ולא שלושים שנה קודם לכן) עדיין מחייבת טענת ה"השלכה" הנשכח, ולוא רק חלקית ולא ממצה, כמתאפשר בשיטת ואת. שהרי אם הוזהרנו שלא לענות כסיל כאיוולתו, הנה מייד לאחר-מכן גם ההזרה לענות כסיל כאיוולתו,